

ВІДГУК

**офіційного опонента - доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри теорії права та конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»
Жаровської Ірини Мирославівни,
на дисертацію Медвідь Олександри Олександрівни на тему
«Правова політика у сфері гендерної ідентичності в Україні»,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії
права за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»)**

Аналіз матеріалів дисертації О.О.Медвідь, ознайомлення з її публікаціями, дає підстави зробити комплексний висновок, що дисертація носить унікальний характер, вражає своєю ґрунтовністю. Дисертанткою проведено науковий аналіз теми, актуальної як в теоретичному, так і прикладному плані виділено новизну опрацьованих питань, сформульовані власні висновки та пропозиції, що виносяться на захист, котрі є затребувані для сучасної правової науки. У ході виконання роботи авторкою успішно використано ґрунтовний арсенал методологічних та методичних прийомів для досягнення поставлених цілей.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена її значенням для юриспруденції та новітніх правотворчих процесів сьогодення у світлі демократизму, гуманізму та людиноцентризму.

Антропологічною категорією правового буття демократичної держави виступає індивідуалізація законних інтересів громадян, втілення ідеології найширшого державного репрезентування прав та свобод людини. Враховуючи індивідуальність кожного суб'єкта, актуальним є аналіз окремих виявів правової ідентичності індивідуума. Науково-технічний прогрес, особливо досягнення медицини, генетики, біології та хімії, перевели людину в якісно інший стан. Виникла реальна можливість не лише впливати на навколишній світ та змінювати його, але й трансформувати людське тіло,

корелювати біологічні особливості статі, яка була при народженні. Такий стан речей породжує проблеми, які мають важливе моральне, соціальне, юридичне, релігійне та економічне значення. Одним із наслідків стрімких змін суспільного життя є поява та юридичне оформлення категорії так званого «четвертого покоління прав людини», серед яких вагома роль належить проблемі нормативного закріплення правової ідентичності людини.

Правова політика у сфері гендерної політики України перебуває на початковому етапі генезису і, здебільшого, має характер точкових змін та характеризується відсутністю комплексності та різносторонності. Низка прогалин в правовому регулюванні породжує проблеми у правозастосовній практиці та виключає можливість подолання проблем дискримінації людини, визначення її автономії та особистої свободи. В таких умовах людина не відчуває своєї цінності для держави та суспільства, вказане породжує стигматизацію та інші девіантні прояви у соціально-правовій реальності.

Реалізація права на гендерну ідентичність має свої особливості, зокрема ці права відрізняються суто особистісним характером і тісним взаємозв'язком із фізіологічною природою людини. Чим більше еволюціонує і розвивається людство, тим більше виникає конфліктів між наукою та мораллю. Тому доводиться констатувати, що правове регулювання інституту гендерної ідентичності як в Україні, так і за кордоном є проблемним. Це пов'язано з особливостями цих прав, оскільки досі серед більшості громадян простежується негативне ставлення до можливостей вибору власної гендерної ідентифікації. Відсутність усталених міжнародних еталонів також спричиняють ускладнення в національному правовому регулюванні.

Отож комплекс проблем породжує невизначеність та фрагментарність правової політики.

Проблема гендерної ідентичності людини в сучасній доктрині конституціоналізму є вагомою і актуальною, проте ще науково не дослідженою. Пропонована наукова праця особливо актуалізується в світлі

глобалізаційних процесів, трансформації правової ідеології, зміни суспільної психології та корекції морально-етичних норм.

Вважаємо, що дисертаційне дослідження Медвідь О.О. сприятиме підвищенню ефективності державно-правового регулювання у сфері формування комплексної правової політики щодо гендерної ідентичності людини в Україні.

Таким чином, обрана дисертанткою тема є актуальною, науково значущою та відповідає спеціальності 081 «Право» та галузі знань – 08 «Право».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Наукові положення, тези, докази та висновки й рекомендації, які сформульовані авторкою мають чітко обґрунтований та достовірний характер.

Відзначаємо, що мета та завдання логічно, структуровано й послідовно визначені дисертанткою та повною мірою досягнуті в результаті проведеного дослідження. Аналіз окремих з поставлених дослідницьких завдань – визначити методологічну основу дослідження та проаналізувати наявну джерельну базу у сфері гендерної ідентичності; охарактеризувати сутність правової політики у сфері гендерної ідентичності як юридичної категорії; здійснити аналіз правового регулювання суспільних відносин у сфері гендерної ідентичності та визначити принципи правової політики у цій сфері; репрезентувати авторське бачення механізму правового регулювання гендерної ідентичності як фактору реалізації правової політики; дослідити особливості функціонування та здійснення повноважень суб'єктів формування та реалізації правової політики у сфері гендерної ідентичності; узагальнити позитивні стандарти правової політики запобігання дискримінації осіб з трансгендерною ідентичністю та вказати на можливість їх імплементація в Україні; проаналізувати правове регулювання корекції

статі як чинника правової політики у сфері гендерної ідентичності (с.18) – засвідчує умотивованість архітектоніки дисертаційного дослідження на основі звернення до комплексу концептуальних підходів та виокремлення авторської методологічної системи.

Методологічний інструментарій вирізняється індивідуальністю підходів та авторською позицією. В дисертації мотивовано, що сучасні зміни соціальної реальності світобуття породжують потребу переосмислення онтологічного та аксіологічного в методологічному розумінні. Саме зміна тілесного розуміння сутності людини породжує низку питань взаємодії соціального та індивідуального через визначення понять «стать» і «гендер». Методологію дослідження визначено як комплекс використовуваних підходів до цього питання та взаємодію трьох рівнів методологування.

Відзначається узгодженість методологічні підходи, зокрема цінними є гуманістичний підхід, що визначає індивідуальний ціннісний критерій методології дослідження, через категорії особистість та права людини; комплексність правових знань, оскільки затребуваними є оновлена інформація з низки сфер знань, тому поєднання наукових теорій, ідей, знань, методів та підходів різних галузей знань, серед яких медицина, психіатрія, педагогіка, освітологія, філософія та юриспруденція, дозволяє оптимально створити належне юридичне та соціальне середовище для реалізації права людини на гендерну ідентичність; підхід зваженого поєднання національних та міжнародних державотворчих і правотворчих засад.

При дослідженні представленої теми використовувалась низка філософських методів, що стали основою методології, зокрема діалектичний метод застосовано під час встановлення усталених і новітніх тенденцій гендерної ідентичності; метафізичний метод використовувався для виокремлення зовнішніх чинників, які впливають на гендерну ідентичність, серед них розвиток толерантності та правової культури громадянського суспільства, розвиток правової системи, стан законодавства і правової практики та синергетичний метод слугував для визначення гіпотетичних

наслідків можливого відхилення, що може призвести до радикально протилежного розвитку правової системи у світлі гендера, статі, рівності, подолання проблем дискримінації тощо.

Серед застосованих загальнонаукових методів слід згадати методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції та інші.

Важливе значення мали й спеціально-юридичні методи. Формально-юридичний метод, який став одним з найбільш використовуваним під час дослідження, оскільки уможливорює догматичний аналіз чітких юридичних явищ, допоміг в описі, класифікації та узагальненні і загальноправових понять; завдяки історико-юридичному методу здійснено аналіз історико-поступального розвитку нормативного регулювання проблем забезпечення гендерної ідентичності; порівняльно-правовий метод застосовано під час аналізу досвіду впровадження позитивних норм гендерної ідентичності в законодавство інших держав, що дало змогу проаналізувати досвід впровадження позитивних змін та бути готовим до труднощів, які можуть виникнути в досліджуваній сфері; юридико-статистичний метод використовувався для дослідження показників діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні та світі, демонстрації ефективності нормативного регулювання та активності трансформацій; метод міжсекторального партнерства сприяв комплексному аналізу проблеми, оскільки на сьогодні ми бачимо різкий дисонанс між правовими вимогами та реальною соціальною практикою; метод поєднання приватних і загальних інтересів, що ґрунтується на людиноцентристському підході, адже права та законні інтереси людини мають бути захищені на рівні держави.

Таким чином можна констатувати, що дисертаційна робота є методологічно збалансованою, положення наукової новизни та висновки належним чином обґрунтовані та об'єктивні.

Необхідно зазначити що дисертантом влучно та лаконічно визначено об'єкт та предмет дослідження (с. 19).

Проводячи дослідження авторка поставив за мету вирішення наукового завдання щодо комплексно дослідити правову політику у сфері гендерної ідентичності через аналіз теоретико-правових понять гендерної ідентичності та правової політики, визначення сутності правового регулювання у сфері гендерної ідентичності, функціонування механізму та повноважень суб'єктів у цій сфері, розкриття проблем гендерної дискримінації, правового регулювання корекції статі та особливостей політики у державно-владні сфері, а також сформулювати пропозиції й рекомендації щодо вдосконалення норм чинного законодавства. Мета роботи сформована відповідно до актуальності теми та вказує на її сучасний рівень, органічно узгоджується з визначеним предметом дослідження, вписується у сучасні тенденції розвитку правової науки. Постановка чіткої мети та завдань, а також логічна побудова структури дисертаційної роботи дали змогу авторці повністю розкрити тему та визначити засоби для усунення наявних суперечностей а також правових колізій і прогалин у правовому регулюванні та правореалізаційній практиці. Це свідчить про фундаментальність та комплексність вивчення предмета дослідження.

Наукові результати дисертаційної роботи об'єктивно відображають реальний стан проблеми формування правової політики у сфері гендерної ідентичності. Крім того, в дисертації запропоновано пропозиції щодо правотворчості та правозастосування, які і визначають її практичну цінність. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Обґрунтованість отриманих дисертанткою наукових результатів базується на достатньо переконливій аргументації та висновках, послідовності та логіці викладу матеріалу, єдності всіх структурних підрозділів роботи. Висновки, зроблені в дослідженні, вказують на досягнення визначеної мети та завдань наукового дослідження.

Обсяг дисертаційної роботи Медвідь О.О. відповідає встановленим вимогам. Сформульовані наукові положення, висновки і рекомендації достатньо обґрунтовані у роботі.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації засвідчується їх апробацією у відкритому друці, обговореннями на наукових конференціях, інших наукових заходах. Це підтверджується не тільки їх науковою значущістю, але і певною системою здобутих дисертанткою нових знань, що заповнюють окремі прогалини в галузі конституційного права, загальнотеоретичної юриспруденції, адміністративного права та інших галузевих дисциплін, їх практичною затребуваністю, зокрема, з метою вдосконалення чинного законодавства у сфері забезпечення гендерної ідентичності людини та підвищення ефективності діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, щодо реалізації прав людини у цій сфері.

Достовірність також забезпечується великою кагортою емпіричного матеріалу, зокрема щодо рівня порушень, які стосуються гендерних питань, рівня домашнього насильства, показників рівності чоловіків та жінок, даних щодо підвищення соціального статусу жінок у різних сферах, показників кількості жінок у керівному складі органів державної влади, статистичних даних про особливості ведення домогосподарств в Україні за останні 5 років тощо. Також використано міжнародні статистичні показники, зокрема дані Глобального звіту про гендерний розрив (Global Gender Gap Report, 2018, 2020), що містить інформацію про 149 країн у чотирьох тематичних вимірах: економічна участь та можливості, освітні досягнення, здоров'я та виживання і політичні можливості. Вражає кількість проаналізованих рішень ЄСПЛ з цього питання.

Дисертаційне дослідження О.О. Медвідь відзначається належним рівнем наукової новизни. Представлена дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням правової політики у сфері гендерної

ідентичності в Україні. Досліджуючи вказану проблематику, дисертантка сформулював ряд особистих висновків, пропозицій та рекомендацій, які характеризуються науковою новизною і вирішують важливу наукову проблему. Авторка не відкидає результатів наукових напрацювань у відповідній сфері, а творчо розвиває їх, відкриваючи нові грані проблеми, пропонує власні дефініції окремих понять.

Серед наукових положень та висновків, що характеризуються новизною, на нашу думку, слід виокремити:

- тезу про те, що ідентичність як філософсько-правова категорія відображає індивідуальне ставлення до властивостей, які є цінними для особистості, до яких вона відчуває почуття прихильності чи власності. Ідентичність складається з тих властивостей, яких вона набуває, щоб визначити себе як особистість, робить її такою, якою вона є, і які відрізняють її від інших. Отож, ціннісні сприйняття і властивості для кожної особи вміщують суб'єктивний набір компонентів. (с.49) Тому логічним є висновок про те, що оскільки кожна людина має ідентичність суб'єктивного характеру з власними ціннісними складовими, то й держава не може визначати ідентичність як категорію із сталими загальноприйнятими категоріями;

- заслугоує на увагу твердження авторки про те, що особливо чутливими є питання гендерної ідентичності, оскільки класичний соціальний підхід має дискримінаційні особливості. Нині усталені моральні та традиційні норми не можуть нав'язувати особі примусового вибору групи, з якою вона схильна себе ідентифікувати. Це стосується передусім неповнолітніх. Глобалізаційні процеси сучасності трансформували соціальну, а згодом правову реальність. Право на вибір гендерної ідентичності нині належить самій особі, а не суспільству (с. 54);

- науково значущим є висновок дисертантки про те, що право на гендерну ідентичність – це природне право людини, котре ґрунтується на постулаті пріоритету людської гідності, що полягає у можливості

індивідуального врегулювання співвідношення між статтю та гендером шляхом вирішення, до якої статі себе зараховувати, можливості поводитися як представник вибраної статі і, за потреби, здійснювати медичні та юридичні дії для врівноваження обраної самоідентичності (с. 55);

- заслуговує схвалення ще одна понятійно-категоріальна дефініція, зокрема обґрунтована позиція про те, що правова політика у сфері гендерної ідентичності слід тлумачити як системні, концептуальні тактико-правові засади впливу публічної влади на правову реальність з метою забезпечення природного права людини на гендерну ідентичність та упорядкування відносин рівності чоловічої і жіночої статі, гендерної соціалізації, правового статусу трансгендерних осіб, протидії дискримінації за ознакою гендеру і статі та формування ефективного державного механізму правового регулювання у цій сфері (с. 60);

- безсумнівним здобутком О. Медвідь є формулювання засадничих принципів правової політики у сфері гендерної ідентичності: принципу рівності статей; визнання відмінності між статтю і гендером; приватність рішення кожної особи у сфері гендерної ідентичності, що ґрунтується на цінності людської гідності та автономії людини; принцип виваженої гендерної соціалізації; наявність юридичного механізму реалізації права на гендерну ідентичність (п. 2.1).

- комплексною і науково значущою є авторська позиція, відповідно до якої виокремлено два основні підходи, що існують у доктрині права щодо складових елементів механізму правового регулювання: вузькоструктурний (К. Валігура, І. Голосніченко, З. Гладун, С. Гончарук, Х. Ярмакі); розширений (Л. Шестопалова, В. Галунька, В. Олефір), а також доведено, що до елементів механізму правового регулювання у сфері гендерної ідентичності варто зарахувати: правові норми; правові відносини, акти тлумачення норм права та акти їх реалізації (с. 84-102);

- цінним науковим здобутком є висновок, що розвиток гендерної політики у публічно-владній сфері повинен відбуватися в таких напрямках:

впровадження системи гендерного інтегрування, під яким розуміють оцінку впливів на жінок і чоловіків будь-яких запланованих дій, разом із законодавством, політикою чи програмами в усіх сферах на всіх рівнях; розробка методичних рекомендацій щодо діяльності органів виконавчої влади; підвищення рівня обізнаності, поінформованості та фаховості державних службовців у питаннях гендерної ідентичності;

- новим в дисертації, що захищається, є комплексний аналіз правової політики багатьох іноземних держав щодо правового регулювання питань гендерної ідентичності зокрема Аргентини, Індії, США, Німеччини, Великобританії, Нідерландів, Норвегії, Фінляндії, Франції, Швеції та інших. Вказане дає можливість проаналізувати іноземну практику та вказати на позитивні аспекти та проблемні питання.

Зазначені висновки видаються найбільш вагомими теоретико-правовими інноваціями представленого дослідження, що мають важливе значення для конституційного права та доктрини, загальнотеоретичної юриспруденції. Водночас сформульовані висновки та пропозиції будуть корисними для інших галузевих наук, зокрема: конституційного, кримінального, трудового, медичного, інформаційного права, соціології права, тощо.

Структура дисертації Медвідь О.О. не викликає заперечень. Вона цілком пов'язана з метою і тими завданнями, які поставив перед собою здобувачка та специфікою дослідження предмета і об'єкта. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (304 найменування, з них аж 70 іноземною мовою) та додатків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції можуть бути використані та використовуються:

у науково-дослідній роботі – для поглиблення знань про гендерну ідентичність людини, подальшого наукового осмислення проблем подолання

недоліків у сфері захисту прав і свобод людини;

у правотворчості – аналітичні напрацювання і розробки можуть бути використані для вдосконалення політико-правової системи Української держави щодо забезпечення та захисту гендерної ідентичності, зокрема затребуваними є пропозиції про гендерне квотування; гендерну експертизу нормативних актів; запровадження спеціального органу виконавчої влади, що займається гендерними питаннями, проблемами жінок і рівності; залучення фахівців з гендерних питань до органів публічного управління.

у правореалізації – для підвищення рівня знань, правової культури та правосвідомості правореалізуючих суб'єктів, що безпосередньо здійснюють діяльність у сфері забезпечення гендерної ідентичності;

у навчальному процесі – при викладанні і підготовці навчально-методичних матеріалів з «Теорії держави і права», «Конституційного права України», «Цивільного права України», «Медичного права» та інших галузевих навчальних дисциплін тощо.

Зауваження та рекомендації до дисертації

Вцілому викладене свідчить про такі позитивні риси дисертації Медвідь О.О. як актуальність, наукова новизна, практична значущість, методологічна обґрунтованість та доступність до сприйняття. Водночас, дисертація, як і кожна вагома творча наукова праця, викликає низку роздумів, відкриває широкий простір для наукової дискусії, що сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів представленого дисертаційного дослідження. Варто зупинитися на окремих дискусійних положеннях, що потребують додаткової аргументації, зауваженнях та побажаннях до її авторки, а саме:

1. Авторкою запропоновано удосконалення правового регулювання в таких сферах: у законотворчій діяльності – потрібно створити комплексний правовий акт у сфері гендерної ідентичності; у підзаконній правотворчості – має бути розроблений та затверджений МОЗ Національний медичний

стандарт лікування трансгендерності людини; у правозастосовній діяльності необхідними є Методичні вказівки для органів публічної влади, які потребують комплексної розробки Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства юстиції України, зацікавлених громадських організацій, щодо порядку зміни (корекції) статі осіб (с. 173). Проте доречно було б не тільки визначити основні положення цих документів, але й створити проекти цих актів та звернутися до компетентних органів з метою їх впровадження.

2. Автором широко проаналізовано наступну структуру суб'єктів правової політики у сфері гендерної ідентичності: суб'єкти законодавчої влади та тісно пов'язані з нею органи, загалом формують державної політики в гендерній сфері; суб'єкти виконавчої влади, органи місцевого самоврядування; суб'єктів судової влади. Однак незначну увагу приділено суб'єктам громадського управління (приблизно 1 сторінка дисертації), проте враховуючи значення громадянського суспільства в сучасних умовах розвитку державності цьому питанню слід було приділити вагомішу увагу.

3. В підрозділі 3.1 при аналізі особливостей ідентичності трансгендерних осіб вказано, що Україна не забезпечує комплексу гарантій для таких людей, зокрема шляхом відсутності можливості визнавати себе статтю «Х», які приводять до визнання належної гендерної ідентичності особи. Проте не зрозуміло, чому автор вважає, що саме визнання третьої статі покращить ситуацію і сприятиме належній гендерній ідентифікації.

4. Нажаль залишилися поза увагою ряд суттєвих наукових доробків, зокрема праця Френсіса Фукуями «Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості», Юрія Турянського «Соматичні права людини в сучасній доктрині конституціоналізму: теоретико-правове дослідження», Мар'яни Щирби «Правовий статус пацієнтів: теоретико-правове дослідження». Аналіз вказаних праць, на нашу думку, значно б збагатив наукове дослідження.

Висловлені зауваження та пропозиції не впливають, а навпаки, підкреслюють високий теоретичний рівень і практичну значущість наукового дослідження О.О. Медвідь.

Відтак, за актуальністю обраної теми, науковою новизною одержаних результатів, практичним значенням та оформленням дисертаційна робота на тему «Правова політика у сфері гендерної ідентичності в Україні» відповідає вимогам відповідно Порядку «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її автор - Медвідь Олександра Олександрівна, заслуговує на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права
та конституціоналізму
Національного університету
«Львівська політехніка»**

 І.М. Жаровська

Підпис засвідчую:

**Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»
к.т.н., доц.**

 Р.Б. Брилинський

*Відсутня отримана:
29.11.2021р
Голова вченої ради
ДР 61.051.029
проф. Бемов D.ell.*

